DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)
8. april 1992 *

I sag C-209/90,

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved juridisk konsulent Götz zur Hausen som befuldmægtiget, og med valgt adresse i Luxembourg hos Roberto Hayder, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagner-Centret, Kirchberg,

sagsøger,

mod

Walter Feilhauer ved advokat Gerhard Schlund, Neustadt / Aisch, og med valgt adresse i Luxembourg hos huissiers de justice Roland Funk og Marc Graser, 11, place Dargent,

sagsøgt,

angående en påstand om tilbagebetaling af et af Kommissionen udbetalt forskud til et demonstrationsprojekt vedrørende solenergi,

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, F. Grévisse, og dommerne J. C. Moitinho de Almeida og M. Zuleeg,

generaladvokat: C. O. Lenz
justitssekretær: ekspeditionssekretær H. A. Rühl,

på grundlag af retsmøderapporten,

* Processprog: tysk.

efter at parterne har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 26. september 1991, og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 22. oktober 1991, afsagt følgende

Dom

1 Ved stævning indleveret til Domstolens Justitskontor den 12. juli 1990 har Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber på grundlag af en voldgiftsbestemmelse i henhold til EØF-traktatens artikel 181 anlagt sag mod Walter Feilhauer med påstand om tilbagebetaling af et af Kommissionen udbetalt forskud på 72 000 DM til et demonstrationsprojekt vedrørende solenergi, med tillæg af renter 6% fra den 24. januar 1983 og 11,9% fra den 18. januar 1987.

2 Den 17. december 1982 indgik Kommissionen med Felix Schulze Isfort-Ekel, der er landmand i Tyskland, en kontrakt (herefter benævnt »kontrakten«) i henhold til artikel 8 i Rådets forordning (EØF) nr. 1302/78 af 12. juni 1978 om ydelse af finansiel støtte til projekter til udnyttelse af alternative energikilder (EFT L 158, s. 3), hvorefter Schulze Isfort-Ekel forpligtede sig til at gennemføre et demonstrationsprojekt vedrørende solenergi som beskrevet i kontraktens artikel 1, mens Kommissionen til gengæld forpligtede sig til at yde en økonomisk støtte.

3 Kontraktens artikel 13 bestemmer: »Parterne er enige om, at tvister vedrørende gyldigheden, fortolkningen og anvendelsen af denne kontrakt forelægges De Europæiske Fællesskabers Domstol som eneste kompetente retsinstans.« Artikel 14 lyder således: »Denne kontrakt er undergivet tysk ret.«

4 Den 31. december 1982 udbetalte Kommissionen i henhold til kontraktens bilag II, punkt I, stk. 1, litra a), 72 000 DM som forskud på den økonomiske støtte til Felix Schulze Isfort-Ekel. Beløbet indgik den 24. januar 1983 på hans konto.

5 Ved et tillæg af 20. februar 1984 til kontrakten blev det vedtaget, at Kommissionens oprindelige kontraktpartner overdrog de af kontrakten flydende rettigheder og forpligtelser til Walter Feilhauer, herunder rettighederne og forpligtelserne i forbindelse med Kommissionens forskud på den økonomiske støtte.

6 Ifølge arbejdsprogrammet i tabel 3 i bilag I til kontrakten skulle projektet være afsluttet inden udgangen af 1984.

7 Efter forgæves — allerede fra den 5. februar 1985 — flere gange at have krævet tilbagebetaling af det udbetalte forskud med den begrundelse, at Feilhauer ikke overholdt sine kontraktlige forpligtelser, satte Kommissionen ved rekommanderet brev af 9. december 1986 Feilhauer i mora og erklærede at ville træde tilbage fra kontrakten i henhold til artikel 8, såfremt Feilhauer ikke inden en måned godtgjorde, at han rådede over en velegnet byggegrund til gennemførelse af projektet og havde erhvervet de nødvendige tilladelser fra myndighederne. Feilhauer modtog skrivelsen den 17. december 1986.

8 Da Feilhauer ikke svarede inden for den fastsatte frist, anmodede Kommissionen ham ved skrivelse af den 24. juni 1987 om at tilbagebetale det som forskud udbetalte beløb med renter fra tidspunktet for udbetalingen af forskuddet samt morarenter 11,9%.

9 I besvarelse af en skrivelse af 15. juli 1987 fra Feilhauer, hvori han dels bestred ophævelsens gyldighed, dels hævdede, at projektets gennemførelse var nært forestående, krævede Kommissionen ved en skrivelse af 16. september 1987 under henvisning til skrivelsen af 9. december 1986 endnu engang, at Feilhauer tilbagebetalte forskuddet.

10 Senere indrømmede Feilhauer, at projektet var slået fejl, men som i de foregående skrivelser gjorde han gældende, at han kunne modregne, idet han til opfyldelse af kontrakten havde indkøbt materialer for et beløb, som oversteg Kommissionens fordring.

11 Hvad nærmere angår sagens faktiske omstændigheder, retsforhandlingernes forløb samt parternes anbringender og argumenter henvises til retsmøderapporten. Disse omstændigheder omtales derfor kun i det følgende i det omfang, det er nødvendigt for forståelsen af Domstolens argumentation.

Domstolens kompetence

12 Feilhauer har anført, at Domstolen er inkompetent til at påkende Kommissionens krav. Ifølge kontraktens artikel 14 finder alene tysk ret anvendelse, herunder retsplejereglerne. Den tyske Zivilprozessordnungs § 29 forbyder værnetingsaftaler mellem kontrahenter, som ikke er opført som handlende i handelsregisteret, hvilken betingelse ikke er opfyldt i det foreliggende tilfælde.

13 Dette anbringende kan ikke tiltrædes. Det skal således bemærkes, at mens Domstolen på grundlag af en voldgiftsklausul vedtaget i henhold til EØF-traktatens artikel 181 efter omstændighederne skal træffe afgørelse i en tvist på grundlag af de nationale retsregler, der skal anvendes på kontrakten, hviler dens kompetence til at pådømme en tvist vedrørende denne kontrakt derimod alene på traktatens artikel 181 og voldgiftsklausulen, og nationale retsregler kan ikke påberåbes over for Domstolen som angiveligt værende til hinder for dens kompetence.

14 I det foreliggende tilfælde finder kontraktens artikel 13 derfor anvendelse. Ifølge denne bestemmelse har parterne under henvisning til traktatens artikel 181 vedtaget, at Domstolen har kompetence til at afgøre tvister vedrørende kontraktens gyldighed, fortolkning og anvendelse.

Realiteten

Kontraktens gyldighed

15 Feilhauer har først anført, at det ikke var muligt for ham at opfylde kontrakten. Han har gjort gældende, dels at de tyske bestemmelser om byggetilladelse hindrede ham i at gennemføre projektet på den byggegrund, han havde udset hertil, dels at han på grund af den tyske lov om energipolitik ikke kunne opnå uafhængighed af den offentlige elforsyning eller i det mindste få tilladelse til at levere en eventuel overproduktion til det offentlige forsyningsnet.

16 For så vidt angår dette anbringende skal det først afgøres, om kontrakten er ugyldig ifølge § 306 i Bürgerliches Gesetzbuch (herefter benævnt »BGB«), hvorefter »en kontrakt om levering af en umulig ydelse er ugyldig«.

17 Med hensyn til vanskelighederne i forbindelse med de tyske regler for meddelelse af byggetilladelse bemærkes, at kontrakten ikke angav en bestemt byggegrund til gennemførelse af projektet, og at de af sagsøgte påberåbte hindringer derfor udelukkende kan henføres til det af ham trufne valg. Da det står fast, at umuligheden i henhold til BGB's § 306 skal foreligge allerede ved indgåelsen af kontrakten og skal være objektiv, kan det fastslås, at den af sagsøgte påberåbte umulighed i alt fald ikke var objektiv i denne bestemmelses forstand.

18 Med hensyn til de hindringer, der angiveligt skulle skyldes den tyske lov om energipolitik, bemærkes blot, at sagsøgte ikke i tilstrækkelig grad har præciseret, i hvilket omfang disse lovbestemmelser konkret hindrede gennemførelsen af projektet.

19 Under den mundtlige forhandling har sagsøgte anført, at kontrakten må antages at være i strid med redelig handlemåde, idet Kommissionen var klar over, at han ikke

havde de nødvendige kvalifikationer og den nødvendige viden til at opfylde kontrakten, som ifølge hans opfattelse forudsatte en landmands medvirken. Ifølge BGB's § 138 er enhver retshandel, som strider mod redelig handlemåde, imidlertid ugyldig.

20 Dette anbringende — forudsat at det ikke er for sent fremsat — kan heller ikke tiltrædes. En kontrakt kan nemlig ikke anses for at være i strid med redelig handlemåde, fordi opfyldelsen heraf støder på vanskeligheder. Yderligere er det ubestridt, at sagsøgte selv havde udformet det projekt, som var genstand for kontrakten, og at han derfor ikke efterfølgende kan påberåbe sig vanskeligheder, som han måtte formodes at have været bekendt med på tidspunktet for kontraktens indgåelse.

21 Sagsøgte har videre hævdet, at sagsøgeren havde presset ham til at overtage den oprindelige kontraktpartners rettigheder og forpligtelser.

22 Selv om BGB's § 123 giver mulighed for at anfægte en kontrakt, såfremt den ene parts viljeserklæring ulovligt er blevet fremkaldt ved svig eller trusler, har sagsøgte dog ikke i det foreliggende tilfælde godtgjort, at der foreligger svigagtige handlinger eller trusler.

23 Det kan herefter fastslås, at kontrakten er gyldigt indgået.

Kravet om tilbagebetaling af forskuddet

24 Kontraktens artikel 8 lyder således:

»Såfremt kontraktpartneren ikke opfylder en af sine kontraktlige forpligtelser, kan Kommissionen træde tilbage fra kontrakten, efter at den ved rekommanderet brev har sat kontraktpartneren i mora, og denne ikke inden for en frist af en måned har opfyldt forpligtelsen. Kontrakten kan endvidere hæves, såfremt kontraktpartneren

for at modtage den økonomiske støtte har afgivet urigtige erklæringer, for så vidt som de kan tilregnes ham. I så fald skal kontraktpartneren omgående tilbagebetale den økonomiske støtte til Kommissionen med renter fra udløbet af ovennævnte frist på en måned. Rentesatsen er den af Den Europæiske Investeringsbank anvendte på tidspunktet for Kommissionens afgørelse om at yde økonomisk støtte til projektet.«

25 Det er ubestridt, at sagsøgte ikke har opfyldt sine kontraktlige forpligtelser. Som allerede bemærket i præmis 17 og 18 kan de af sagsøgte anførte grunde til ikke at have opfyldt kontrakten ikke tiltrædes. Yderligere er anvendelsen af kontraktens ovenfor gengivne artikel 8 under alle omstændigheder ikke betinget af kontraktpartneren har handlet culpøst. Det forhold, at projektet, som Fællesskabets finansielle forpligtelse var knyttet til, ikke blev gennemført, berettigede i sig selv fuldt ud til at hæve kontrakten efter den foreskrevne formelle fremgangsmåde.

26 I det foreliggende tilfælde er disse formforskrifter iagttaget, idet Kommissionen sendte sagsøgte en skrivelse, som denne modtog den 17. december 1986, med krav om opfyldelse inden for en frist på en måned.

27 Dette påkrav førte ikke til noget resultat, og det er ubestridt, at Kommissionen herefter trådte tilbage fra kontrakten.

28 Da kontrakten således blev hævet i overensstemmelse med artikel 8, skal der herefter tages stilling til sagsøgtes anbringende vedrørende modregning.

29 Sagsøgte har anført, at han har modregningsret for et beløb svarende til det udbetalte forskud på den økonomiske støtte, idet han med henblik på at opfylde kontrakten har afholdt udgifter til et beløb, der overstiger det af Kommissionen krævede beløb.

30 Sagsøgte har her henvist til Kommissionens skrivelse af 30. april 1985, hvorved denne forpligtede sig til at finansiere 40% af de afholdte udgifter til materialer.

31 Det bemærkes først, at Kommissionen ikke har bestridt, at skrivelsen af 30. april 1985 indeholder en sådan forpligtelse. Kommissionen har imidlertid med rette anført, at den under ingen omstændigheder har forpligtet sig til at dække de af sagsøgte afholdte udgifter til administration, rejser og hotelophold.

32 Den økonomiske støtte omfatter nemlig kun udgifterne til køb af materialer og til montering, hvilket fremgår af kontraktens bilag I, punkt B.1 og 2, sammenholdt med forklaringerne til posterne 2.1.2 og 2.1.3 i tabel 1 i det nævnte bilag.

33 Det bemærkes herefter, at der ikke er ført fornødent bevis for, at de af sagsøgte anførte udgifter til køb af materialer vedrører det i kontrakten beskrevne projekt, eller at de i det hele taget virkelig er afholdt.

34 Endelig kan sagsøgtes anbringende, hvorefter hans krav på modregning også kan støttes på de for kontrakten gældende tyske retsregler, heller ikke tiltrædes.

35 I denne forbindelse bemærkes først, at sagsøgte ikke har erlagt nogen ydelse til sagsøgeren, og at han derfor ikke kan påberåbe sig BGB's § 346, hvorefter kontraktpartnerne efter tilbagetræden fra en kontrakt er forpligtet til at tilbagelevere de modtagne ydelser.

36 Det bemærkes dernæst, at BGB's § 611 ff. og 631 ff. vedrørende henholdsvis arbejds- og værkslejekontrakter — uden at der i øvrigt skal tages stilling til, om bestemmelserne finder anvendelse på den omtvistede kontrakt — heller ikke kan anføres til støtte for sagsøgtes krav om modregning, da dette spørgsmål er endeligt reguleret i kontrakten.

37 Hvad endelig angår BGB's § 242, hvorefter kontrakter skal opfyldes i overensstemmelse med princippet om redelighed, samt spørgsmålet om Kommissionens ansvar for den manglende opfyldelse af kontrakten som følge af culpa ved kontraktens indgåelse, bemærkes blot, at sagsøgte ikke nærmere har forklaret, på hvilken måde Kommissionen har tilsidesat dette princip, eller hvorfor Kommissionens handlemåde må antages at være culpøs.

38 Det kan herefter fastslås, at sagsøgtes anbringende vedrørende modregning ikke kan tiltrædes, og at Kommissionen bør gives medhold i påstanden om tilbagebetaling af det udbetalte forskud.

Renterne

39 Kommissionen har yderligere nedlagt påstand om betaling af morarenter 11,9% fra den 18. januar 1987, da Kommissionen trådte tilbage fra kontrakten.

40 Sagsøgte har blot anført, at Kommissionen først trådte tilbage fra kontrakten i henhold til en erklæring i Kommissionens skrivelse af 16. september 1987.

41 Ifølge kontraktens artikel 8 løber de morarenter, der skal betales af det beløb, som skal tilbagebetales som følge af kontraktens ophævelse, fra udløbet af den i påkravet til kontraktpartneren fastsatte frist på en måned.

42 Som allerede bemærket modtog sagsøgte påkravet den 17. december 1986. Følgelig udløb fristen på en måned den 18. januar 1987, og morarenterne skal derfor beregnes med udgangspunkt i denne dato.

43 Kommissionen har endelig nedlagt påstand om betaling af renter 6% af det udbetalte forskud for perioden fra den 24. januar 1983 til den 17. januar 1987. Kommissionen har her henvist til Domstolens praksis (dom af 18.12.1986, sag 426/85, Kommissionen mod Zoubek, Sml. s. 4057), hvorefter tilbagebetalingen af et udbetalt forskud i tilfælde af ophævelse af en med Fællesskabet indgået kontrakt også skal omfatte de renter, der er tilskrevet dette beløb i tiden fra udbetalingen. Ifølge tysk ret andrager rentesatsen i tilfælde af en offentligretlig kontrakt om støtte 6%.

44 Det bemærkes i denne forbindelse, at artikel 8, stk. 1, i forordning nr. 1302/78 bestemmer: »Kommissionen forhandler og indgår de nødvendige kontrakter til gennemførelse af de i overensstemmelse med artikel 6 vedtagne projekter. Kommissionen udarbejder med henblik herpå en standardkontrakt med angivelse af hver af parternes rettigheder og forpligtelser, herunder navnlig de nærmere bestemmelser om eventuel tilbagebetaling af den ydede støtte.«

45 Kravet om, at de nærmere bestemmelser om en eventuel tilbagebetaling skal angives i kontrakten, har til formål at fjerne enhver usikkerhed med hensyn til fastsættelsen af, hvilke regler der finder anvendelse, således at kontraktpartnerne er klare over følgerne af en misligholdelse af kontrakten. Da der ikke ifølge kontrakten skal betales kreditrenter, har Kommissionen ikke krav på sådanne renter i tilfælde af misligholdelse. De af Kommissionen fremførte argumenter, der støttes på ovennævnte dom af 18. december 1986, Kommissionen mod Zoubek, kan derfor ikke tiltrædes.

46 Følgelig bør der alene gives Kommissionen medhold i påstanden om morarenter.

47 Det kan herefter fastslås, at sagsøgte bør tilpligtes at betale Kommissionen et beløb på 72 000 DM med morarenter 11,9% fra den 18. januar 1987.

Sagens omkostninger

48 I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger. Sagsøgte har tabt sagen og skal derfor betale sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

1) Sagsøgte betaler til sagsøgeren et beløb på 72 000 DM med morarenter 11,9% fra den 18. januar 1987.

2) I øvrigt frifindes sagsøgte.

3) Sagsøgte betaler sagens omkostninger.

Grévisse Moitinho de Almeida Zuleeg

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 8. april 1992.

J.-G. Giraud

Justitssekretær

F. Grévisse

Formand for Tredje Afdeling